

Orgulje zagrebačke prvostolne crkve

(svršetak)

Međutim, Walcker nije mogao napraviti orgulje u određenom roku jer je tada radio i velike orgulje od 100 registara za katedralu u Ulmu. Ovo veliko djelo posve je zaokupilo graditelja, pa nije mogao onoliko raditi na zagrebačkim orguljama koliko je i sam mislio. Orgulje su bile dogotovljene tek u prosincu 1854. No zbog zime, nadbiskup je pisao graditelju da bi bilo najbolje dopremiti orgulje u proljeće iduće godine. Walcker se složio s tim, i 14. studenoga 1854. piše nadbiskupu, da se veseli tome, jer će ovako moći izložiti orgulje u Ludwigsburgu, pa će ih stručnjaci moći vidjeti i ocijeniti. Graditelj je u svom pismu priložio ocjene triju stručnjaka i orguljaša, koji su izjavili da su orgulje izgrađene točno prema ugovoru. To su bili: I. A. Seitz, J. Föhr i graditelj glasovira F. Käferle.

Došlo je i proljeće a otprema orgulja se zavukla. Walcker nije mogao naći pouzdanog prijevoznika, koji bi te velike orgulje otpremio u Zagreb. Napokon je našao Jurja Mäule-a iz Schwieberdingena, koji je obećao da će dopremiti orgulje preko Augsburga, Mittenwalda, Innsbrucka, Sterzinga, Brunca, Bjeljaka, Ljubljane i Novog Mesta u Zagreb za 10,5 forinti. Nadbiskup je tražio oprost od uvoznice, ali je dobio samo malen popust.

23. srpnja 1855. godine došao je u Zagreb Walcker sa četiri radnika i do polovice listopada orgulje su bile postavljene. Dva su registra više učinjena od prvobitne dispozicije.

U ponedjeljak, 5. studenog 1855. godine priredio je koncert na novim orguljama I. A. Seitz iz Reutlingena. Njega je u Zagreb pozvao Walcker. Koncertu je prisustvovalo preko 3.000 osoba, a program je bio slijedeći:

1. Praeludium mit Posaunenbegleitung von Geissler.
2. Variierter Choral über: »O Haupt voll Blut und Wunden«.
3. Praeludium und Fuge von J. S. Bach.
4. Trios von Hesse.
5. Phantasie und Fuge mit Posaunenbegleitung von Hesse.
6. Variierter Choral über: »Mir nach spricht Christus unser Held«.
7. Phantasie, in welcher die vorzüglichsten Stimmen und Mischungen vorgetragen werden.
8. Ländliche Szenen:
  - a) Ankunft auf dem Lande.
  - b) Hirtengesänge.
  - c) Sturm und Gewitter.
  - d) Dankbare Gefühle nach dem Gewitter.
  - e) Gebet.

Slušaoći su bili iznenađeni zvukovnim sjajem novih orgulja, a komisija, koja je ispitivala orgulje, dala je graditelju Walckeru veliko priznanje. 10. studenoga 1855. izdali su mu najbolju svjedočbu. Komisija se sastojala od ravnatelja kora, Josipa Juratovića, orguljaša Zakarije Zeltera, orguljaša Ignacija Lichteneggera i Nikole Šaja. Za augsburške novine »Allgemeine Zeitung« napisao je opširan izvještaj Franjo Gasparić.

1868. godine izvedeni su popravci na mjevovima. Walcker šalje opet sina u Zagreb da ukloni nedostatke. Tom su prilikom orgulje nanovo očišćene, podešene a neki su mjevovi izmijenjeni. Za popravak je nadbiskup isplatio 626 forinti.¹⁵

1880. godine katedralu je zadesio potres. Tada su i orgulje stradale. Tek 1885. Kaptol poziva graditelja orgulja Steinmayera iz Oettingena u Bavarskoj da popravi orgulje. Šteta što nisu pozvali tvrtku Walcker, kad su već zvali majstora iz inozemstva. Za rad i potrebe oko popravka izdano je 3.000 forinti.¹⁶

Kanonik čuvar prvostolne crkve dr Feliks Suk nije bio zadovoljan s popravkom, pa je dulje vremena mislio na temeljiti popravak orgulja. Radi toga se dopisivao s Josipom Smrekonom iz Ljubljane, dogovarao se s orguljašem prvostolne crkve Vatroslavom Kolanderom i s Fra-

njom Duganom. I na kraju je uspio pozvati u Zagreb Oskara Walckera, unuka graditelja orgulja Walckera. On je došao u Zagreb 29. siječnja 1912. Pregledao je orgulje i rekao je da su svirale, izuzev neke male iz kositra što ih je još prvotno njegova tvrtka postavila, u dobrom stanju. Jezičnjaci što ih je umetnula Steinmayer bili su posve neupotrebljivi. Registar bombardon 32' trebao je zamijeniti novim registrom. Oskar Walcker je nakon pregleda predao 22. II 1912. godine Kaptolu svoje mišljenje o orguljama. Na sjednici Kaptola zaključeno je da će se sve izvesti prema planu Oskara Walckera. Osim toga, sve će registre III manuala smjestiti u ormar sa žaluzijama. Registar vox humana 8' dobit će još tremolo. A da taj golemi materijal tonova može doći do izražaja sa svim načinom registriranja, Walcker je predložio da se mehanička traktura zamijeni modernom konstrukcijom. Odlučilo se za elektromagnetski sistem. Ovako će postojati veća mogućnost kombinacije registara a također i premještanje sviraonika orgulja na kraj kora. Time organist bolje vidi dirigenta i moći će bolje opažati djelovanje pojedinih registara, a to dosad nije mogao. Dotadašnje mjevove, koje su tjerali gaženjem, zamijenit će jednim centrifugalnim ventilatorom Walckerove konstrukcije. To su smjestili u sjeverni toranj, u sobi gdje se nalazi arhiv kora katedrale. Osim toga, orgulje su proširene s 9 novih registara. Ovakvo preuređenje i potpuno obnovljene orgulje bile su dogotovljene o Uskrsu 1913. Da je uopće došlo do ovog popravka, zaslužan je kanonik Feliks Suk koji je podmirio sve troškove u iznosu 22.740 k.¹⁷

Ove dobro napravljene i kvalitetne orgulje izdržale su do 30-tih godina, a tada se osjetila potreba većeg popravka, osobito na nekim dijelovima. Po prijedlogu Franje Dugana i regensa kora Filipa Hajdukovića, odlučeno je da se za reparaturu pozove opet ista tvrtka. Nadbiskup Alojzije Stepinac i Kaptol složili su se s prijedlogom pa je napravljen ugovor s tvrtkom Walcker.

1940. u listopadu stigao je iz Njemačke monter Walckerove tvrtke te pozamašan dio materijala za rekonstrukciju.¹⁸ Tom prilikom orgulje su popravljene, preuređene na elektro-magnetski sistem, dodan je četvrti manual i proširene su za 16 registara.

Troškovi za popravak i preuređenje 1940. iznosili su 80 tisuća din.¹⁹

Proširenje je vođeno po dispoziciji i stručnim nadzorom Franje Dugana. Zahvaljujući njegovom vodstvu, ova je restauracija odlično uspjela.

Današnje su orgulje elektro-pneumatskog sistema s četiri manuala, 75 zvučnih registara, 6 slobodnih kombinacija, 4 kombinacije za svaki manual i pedal.

Dispozicija je slijedeća:

I MANUAL

1. Principal 16'
2. Tibia 16'
3. Diapason 8'
4. Gemshorn 8'
5. Gamba 8'
6. Copula maior 8'
7. Flauto 8'
8. Dolce 8'
9. Dolce 4'
10. Copula minor 4'
11. Octava 4'
12. Blockflöte 2'
13. Superoctav 2'
14. Nasat 5 1/3'
15. Quina 2 2/3'
16. Mixtura 6-str;
17. Cymbel 1 1/3' 4-str;
18. Fagott-Clarinetta 16'
19. Trompete 8'

III MANUAL

1. Quintatön 16'
2. Geigenprincipal 8'
3. Fugara 8'
4. Hohlflöte 8'
5. Dolciana 8'
6. Aeoline 8'
7. Vox coelestis 8'
8. Flute d'amour 4'
9. Viola 4'
10. Flautino 2'
11. Nasat 2 2/3'
12. Harmonia aetherea
13. Physharmonica 8'
14. Oboe 8'
15. Trompete harmonique 8'

II MANUAL

1. Bourdon 16'
2. Principal 8'
3. Viola d'amour 8'
4. Copula 8'
5. Flauta 8'
6. Salicional 8'
7. Travesflöte 4'
8. Diapason 4'
9. Superoctav 2'
10. Sesquialtra (2,2/3 + 1,3/5)
11. Cornet peterostruk
12. Vox humana Tremolo

PEDAL

1. Grand Bourdon 32'
2. Principalbass 16'
3. Violonbass 16'
4. Subbass 16'
5. Hohlfloetenbass 8'
6. Violonbass 8'
7. Octavbass 8'
8. Flauta 4'
9. Cornett četverostruk
10. Bombardon 32'
11. Tuba 16'
12. Posaune 8'
13. Clarine 4'
14. Singend Cornett 2'

UKIDAČI

1. Isključenje jezičnjaka
2. Isključenje 16'
3. Isključenje mixtura
4. Isključenje valjka

Orgulje prvostolne crkve odlikuju se prije svega vrlo širokom menzурom svirala i voluminoznim zvukom. Svi su dijelovi prvorazredno izrađeni. Registri se ističu izvanredno finom i karakterističnom intonacijom. Svirale su od biranog materijala: od prvorazrednog drveta, a limene svirale imaju 75% kositra.

Zastupane su sve kategorije registara u velikom broju i u više nijansi. Treba posebno istaknuti jedre i pune principale na svim manualima, koji s mixturama daju orguljama puni i izdašni pleno. Flaute su u velikom broju zastupljene i razdijeljene tako da umjetnik može stvoriti čitav kor flauta na svakom od četiri manuala. Gudački registri blago su intonirani, a tihi daju posebni eterični nosiv zvuk. Jezičnjaci su proporcionalno obilno zastupljeni — ima ih 15, a odlično se stapaju u puni zvuk orgulja. Posebno se ljepotom zvuka ističu »vox humana 8'« u IV manualu, oboa 8', physharmonica 8' i trompete harmonique 8' u III manualu. Pedal je izdašan i zastupljen visokim spektrom registara. Posebno treba istaknuti jaki bom-

IV MANUAL

1. Horn principal 8
2. Traversflöte 8
3. Viola 8
4. Unda maris 8
5. Blocflöte 4
6. Ital. principal 4
7. Schwiegel 2
9. Siflöte 1
10. Terzian 1,3/5
11. Gross mixtur 6-str.
12. Tuba magna 16
13. Tuba mirabilis 8
14. Vox humana 8
15. Clarino 4 Tremolo

SPOJEVI (normalni)

1. II/I
2. III/I
3. IV/I
4. IV/II
5. IV/III
6. I/Ped
7. II/Ped
8. III/Ped
9. IV/Ped
10. III/II

SPOJEVI (oktavni)

11. Sub IV/I
12. Super IV/I
13. Sub III/I
14. Super III/I
15. Sub IV/II
16. Super IV/II
17. Sub III/II
18. Super III/II
19. Super IV/Ped
20. Super III/Ped

ZUSAMMENFASSUNG

Der Autor machte zuerst einige Angaben von mehreren Bauten und Wiederherstellungen der Orgel im Agramer Dom, um dann im einzelnen die jetzige Orgel zu beschreiben, die im Jahre 1855 die Firma Walcker herstellte und sie erneut in den Jahren 1913 und 1940 vergrößerte. Nach der Registerzahl (75 Lautregister) ist sie die grösste auf dem Balkan und nach dem künstlerischen Wert ist sie die höchste Realisierung der Firma Walcker überhaupt.

15. Barle J., Orgulje prvostolne crkve zagrebačke, Sv. Cecilija, 1912, br. 10, str. 94.

16. Nav. dj. str. 94.

17. Nav. dj. str. 96.

bardon 32' koji punim orguljama daje poseban volumen. Dakle, možemo reći da su svi registri dobro zastupljeni i po jačini i po boji. Treba još istaći da ljepota zvuka, kako se čini, djelomično dolazi i od razmještaja svirala u veoma prostranom ormaru, što je bila jedna od graditeljevih tajni. S obzirom na izvrsno zamišljenu dispoziciju, umjetnik može izvoditi djela skladateljâ svih glazbenih razdoblja i boje zvuka može razdijeliti na one klavijature, na koje ih je svrstao skladatelj.

Današnje orgulje prvostolne zagrebačke crkve savršeno su djelo orguljarskog umijeća. Najveće su na Balkanu i u jugoistočnoj Evropi, a po umjetničkoj vrijednosti jedne od vrednijih u Evropi. Volumen orguljskog zvuka u zagrebačkoj katedrali ne mijenja se i snaga zvuka nije ovisna o broju prisutnih osoba, kao što je to često slučaj kod orgulja smještenih u velike prostore.

Napokon, orgulje zagrebačke katedrale broje se među one orgulje tvrtke Walcker koje su proširile slavu i ime te svjetske tvrtke. Prigodom proslavâ raznih godišnjica tvrtka Walcker u svojim spisima često spominje naše orgulje, a često ih spominju i stručna djela o gradnji orgulja.²⁰

IZVORI I LITERATURA

a) Izvori

Nadbiskupski arhiv:

1. XLII. C. 64 I 72.
2. XXV. B. V. IX 38 i IX 22.

Kaptolski arhiv:

1. Act. Cap. Ant. Fasc. 101, br. 56.
2. Zapisnik Prvostolnog kaptola od 1940, br. 870, 872 i 885.
3. Zapisnik kanonika kustosa od 1950.

b) Literatura

1. ANDREIS J., Muzička enciklopedija, Zagreb, MCMLXIII, 2 (K-2).
2. BARLE J., Postanak orgulja. Sv. Cecilija, Zagreb, 1877, br. I i III.
3. BARLE J., Orgulje u Zagrebu i njegovoj okolici prije sto godina. Sv. Cecilija, Zagreb, 1910, br. I i II.
4. BARLE J., Orgulje Prvostolne crkve zagrebačke, Sv. Cecilija, Zagreb, 1912, br. X i XI.
5. BARLE J., Izvještaj o orguljama zagrebačke katedrale iz god. 1828. Sv. Cecilija, Zagreb, 1931, br. IV.
6. BARLE J., Sud pokojnog prof. Josipa Smrekana o starim zagrebačkim orguljama. Sv. Cecilija, Zagreb, 1938, br. V.
7. DUGAN F., Nauk o glazbalima, Zagreb, 1944.
8. HORVAT R., Prvostolna crkva zagrebačka, Zagreb, 1941.
9. IVANDIJA A., Stara zagrebačka katedrala, Zagreb, 1960.
10. KOLANDER V., O orguljama. Sv. Cecilija, Zagreb, 1911, br. I i III.
11. KUKULJEVIĆ I., Prvostolna crkva zagrebačka, Zagreb, 1856.
12. LOCHER C., Manuale dell'organista i registri dell'organo. Milano, 1940 (XVIII).
13. ŠIROLA B., Pregled povijesti hrvatske muzike, Zagreb, 1922.
14. TKALČIĆ I. K., Prvostolna crkva zagrebačka nekoć i sada, Zagreb 1855.
15. TKALČIĆ I. K., Povijesni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba. Zagreb 1894, sv. II i III.
16. ŽIVOT S CRKVOM, Orgulje, Split, 1936, br. 46, 48 i 52.

SUMMARY

The Author begins by giving the data on several buildings and restorations of the organ in the Zagreb Cathedral, and then describes the present organ made in 1855 by the firm Walcker and enlarged in 1913 and 1940 by the same firm. By the number of registers (75 sound-registers) it is the biggest organ on the Balkan peninsula, and by the artistic value it figures among the most successful ones made by the firm Walcker.

18. Zapisnik Prvostolnog kaptola, 1940, br. 870.

16. Nav. dj. str. 94.

20. Dugan F., Nauka o glazbalima, str. 213, Zagreb, 1944.